

Аліна Дмитрук,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник – Андріана Шишак,
доктор філософії, старший викладач
кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА

Дидактична гра – це організована педагогом діяльність, у якій навчальне завдання реалізується через ігрову ситуацію, правила, ролі та дії учасників. Це особливий вид діяльності, у якому навчання поєднується з грою, що робить освітній процес цікавим, доступним і природним для молодших школярів. Дидактична гра є не просто розвагою, а спеціально організованою педагогічною технологією, спрямованою на засвоєння знань, формування навчальних умінь, розвиток уваги, мислення, мовлення, уяви, довільності поведінки. Вона поєднує у собі елементи навчання і гри, коли дидактична мета вбудована в ігрову ситуацію, а навчальні дії виконуються ненав'язливо, легко, з інтересом та внутрішньою мотивацією [6].

Дидактичну гру розуміють як метод навчання, «у якому досягнення навчальної мети учнями відбувається через виконання ігрових завдань» [1, с. 24]. Дидактична гра є складним і багатогранним педагогічним явищем, адже може бути як форма організації навчання, ігровий метод навчальної діяльності, різновид самостійної гри та ефективний засіб всебічного розвитку дитини. Вона може здійснюватися як в індивідуальній, так і в колективній формах. Практика доводить, що знання, здобуті дітьми у процесі дидактичної гри, за своєю якістю не поступаються знанням, отриманим під час традиційного навчання чи з використанням інших методів. Методично продумана гра сприяє розвитку пізнавальних здібностей, підвищує інтерес до навчання та формує важливі особистісні якості, зокрема кмітливість, активність і ініціативність [2, с. 57].

Зважаючи на зазначене, сутність дидактичної гри полягає в тому, що вона поєднує навчальну мету та ігрову форму, активізує мислення, сприяє розвитку уваги, уяви, комунікативних умінь і створює позитивну емоційну атмосферу навчання.

Беручи до уваги наукові дослідження, вважаємо, що дидактичні ігри виконують низку функцій, серед яких – навчальна, розвивальна, виховна, мотиваційна, контрольна та соціалізуюча [1; 3; 4].

Навчальна функція полягає у засвоєнні нових знань або закріпленні вивченого матеріалу. Розвивальна – у стимулюванні мисленнєвих операцій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення), розвитку мовлення, уваги, пам'яті, творчості. Виховна функція забезпечує формування дисциплінованості, уміння діяти за правилами, працювати в команді, проявляти наполегливість та відповідальність. Мотиваційна функція полягає у створенні позитивного емоційного фону та стимулюванні інтересу до навчання. Контрольна – дає

вчителю можливість перевіряти рівень засвоєння матеріалу у ненав'язливій формі. Соціалізуюча – сприяє формуванню комунікативної компетентності, навичок взаємодії з однолітками, вмінню домовлятися, планувати спільні дії [1; 3; 4].

Педагогічна наука визначає чітку структуру дидактичної гри, яка складається з кількох обов'язкових компонентів: дидактичної мети, ігрового задуму, ігрового завдання, правил, ігрових дій, результатів гри та підбиття підсумків [1, с. 31–32; 5; 6]. Охарактеризуємо зазначені етапи.

Дидактична мета – це те, чого має досягнути учень у процесі гри: засвоїти знання, закріпити навчальний матеріал, сформувати або вдосконалити певні вміння. Наприклад, у грі «Знайди зайве» мета – навчити молодших школярів класифікувати предмети за ознаками; у грі «Математичне лото» – закріпити навички додавання та віднімання. Дидактична мета формулюється вчителем і є прихованою для дітей, щоб вони сприймали діяльність як гру, а не як контроль або завдання.

Ігровий задум – це образна ситуація, яка робить освітній процес цікавим і мотивувальним. Наприклад, молодші школярі «допомагають казковому герою», «виконують роль дослідників», «розгадують таємницю», «вирушають у подорож». Ігровий задум задає емоційний тон та визначає стиль взаємодії у грі.

Ігрове завдання – це те, що учні початкової школи повинні зробити в межах гри: знайти відповідь, розв'язати задачу, виконати певні дії. Завдання завжди пов'язані із навчальним матеріалом. Наприклад: «Назвіть усі слова, які відповідають ознаці», «Доведіть, що число є парним», «Обери правильний спосіб розв'язання». Через виконання ігрового завдання реалізується навчальна мета.

Правила гри визначають послідовність дій, межі поведінки, умови досягнення результату. Вони є обов'язковими для всіх учасників, забезпечують організованість та справедливість ігрового процесу. Наприклад, правило може передбачати черговість ходів, обмеження часу, заборону підказок або критерії перемоги. Важливо, щоб правила були чіткими, зрозумілими й відповідали віковим особливостям молодших школярів.

Ігрові дії – це практичні або розумові операції, які виконують учасники гри. Вони можуть бути пов'язані з рухом (як у рухливих дидактичних іграх), роботою з картками, розв'язанням задач, конструюванням, творчою діяльністю. Ігрові дії активізують діяльність здобувачів початкової освіти, створюють ситуацію співробітництва або змагання, сприяють розвитку мисленнєвих і пізнавальних процесів.

Результат гри може бути індивідуальним або командним: перемога, набір балів, виконання місії, досягнення мети. Для молодших школярів важливо, щоб результат був не лише оцінний, а й емоційно пережитий – радість успіху, відчуття значущості, задоволення від виконаної роботи.

Підбиття підсумків є заключним педагогічно важливим етапом. Учасники освітнього процесу аналізують перебіг гри, відзначають правильні дії, коректують помилки, підкреслюють навчальні результати. Підсумок стимулює рефлексію та дає змогу перевести ігровий досвід у навчальний.

Отже, дидактичні ігри – це ефективний інструмент навчання в початковій школі, який дає змогу поєднати пізнання з емоціями, мислення – з активністю, навчальний матеріал – з реальними діями молодших школярів. Грамотно організована гра не лише забезпечує міцне засвоєння знань, а й формує важливі компетентності. Використання ігор відповідає філософії НУШ, яка ставить у центрі особистість дитини, її інтереси і потреби, створюючи умови для всебічного розвитку. Саме тому дидактичні ігри залишаються ефективним інструментом на уроці у сучасній початковій школі.

Список використаних джерел

1. Косенко Ю. М. Дидактична гра як метод формування історичних понять у розумово відсталих учнів : монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 272 с.
2. Матвієнко С. І. Гра як засіб забезпечення наступності у формуванні логіко-математичної компетентності старших дошкільників і учнів першого класу НУШ. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2023. № 1. С. 54–62.
3. Музика Ю. О. Функції дидактичної гри. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*. 2005. № 7–8. С. 205–207.
4. Тимчишина О. Ю. Використання дидактичних ігор на уроках іноземної мови в початкових класах. *Сучасна освіта в реаліях та перспективах: соціально-педагогічний аспект: збірник наукових і науково-методичних праць / редкол. І. М. Шимко, І. О. Талаш*. Вип. 1. Кривий Ріг: КДПУ, 2018. С. 306–309.
5. Чосік Л., Мандзюк С. Використання дидактичних ігор з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів з математики. *Науковий вісник СНУ імені Лесі Українки. Серія : Педагогічні науки*. Луцьк, 2017. № 2(351). С. 40–44.
6. Шишак А., Руденський Р., Чайка В. Формування інтересу до художнього слова у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами дидактичних ігор. *Молодь і ринок*. 2025. № 9/241 (2025). С. 33–39.